

In memoriam

PROFESORUL ROBERT FICHEUX

(1898 – 2005)

ȘERBAN DRAGOMIRESCU

S-a stins din viață, în ziua de 1 august 2005, la vârsta de 107 ani, la Aubagne, în sudul Franței, profesorul francez Robert Ficheux, distins geograf, membru de onoare din 1948 și decan de vârstă al membrilor Academiei Române.

Născut la 12 august 1898, într-o familie de institutori, la Saint-Omer (departamentul Pas-de-Calais), în nord-vestul Franței, cunoaște vitregiile războiului, încă din timpul studiilor liceale, pe care este nevoit să le întrerupă, fiind considerat „prizonier civil”. Examenul de bacalaureat îl trece la renumitul liceu Louis le Grand din Paris.

Licențiat în istorie și geografie al Universității Sorbona (1920), Robert Ficheux a fost remarcat în timpul studiilor, de ilustrul geograf Emmanuel de Martonne, care domina prin personalitatea sa geografia franceză și, curând, și pe cea mondială. Emmanuel de Martonne susținuse două teze de doctorat, în litere (1902) și în științe (1907), cu teme din România, de care se atașase încă de la prima sa cercetare de teren din 1898. În 1918, în cadrul tratativilor de încheiere a păcii după Primul Război Mondial este desemnat expert al Comitetului de studii de pe lângă Conferința de Pace, fiind principalul autor al recomandărilor făcute, cu scrupuloasă obiectivitate, guvernului francez, privind teritoriile ce urmau să fie recunoscute României prin tratatele de pace. În semn de recunoaștere a acestor multiple merite, Academia Română îl alege membru corespondent în 1912, iar în 1919 membru de onoare.

În 1921, la invitația Universității Daciei Superioare, profesorul Emmanuel de Martonne sosește din nou în țară, aducând cu sine un grup de cinci tineri francezi, discipoli ai săi, printre care și pe Robert Ficheux, îndemnați să-și asume pregătirea unor teze de doctorat cu subiecte din România. El inițiază, împreună cu profesorul George Vâlsan, directorul Institutului de Geografie al Universității din Cluj, un vechi prieten al său, devenit și el membru al înaltului for academic român, mai multe excursii de studii pentru tineri geografi români și francezi, prin ținuturile românești, cu precădere prin cele întregite în noua Românie. Rezultatele științifice ale acestor excursii, publicate la Cluj în 1924, sunt puncte cardinale în cunoașterea geografică, în special geomorfologică, a unităților respective.

Din acest prim contact rezultă lucrarea sa de diplomă de studii superioare în geografie, consacrată geomorfologiei părții estice a Munților Bihor (250 pagini), calificată de mentorul său cu mențiunea „foarte bine”. La îndemnul magistrului său, încurajat, primește ca subiect al tezei sale de doctorat „Studiul geomorfologic al Munților Apuseni”, o întinsă și complexă regiune a țării noastre, de care – în lungile sale peregrinări – profesorul Robert Ficheux s-a atașat. În acest scop, între 1924 și 1927 a fost încadrat la Institutul Francez de Înalte Studii din București, tocmai atunci înființat. După un stagiu petrecut în Franța la liceul „H. Wallon” din Valenciennes, a revenit în România, ocupând, mai întâi, postul de secretar general al Institutului Francez din București și, apoi, al Misiunii Universitare Franceze în România (1932–1935). Profesorul Vintilă Mihăilescu, viitorul academician, camarad de drumetrie și de idei, încă din 1921 legat de Robert Ficheux printr-o afecțiune profundă și nedeținută, evocă astfel aceste începuturi: „Au urmat ani de zile în care, cu sacul la spinare și planșeta, a cutreierat văile și plaiurile munților dintre Mureș și Someș, luând schițe panoramice, umplând carnete cu observații de teren, întreținându-se cu țărani, dintre care unii îl țin minte și acum (1973, *n.n.*). Paralel a început studiile pe hărți topografice la scară mare, cu o meticulozitate pe care nu am întâlnit-o până acum la alt geograf. Revăd și acum celebrele profile care se desfășurau pe pereții camerei lui de la Institutul Francez”...

În 1935, la recomandarea lui Emil Racoviță, rector al Universității din Cluj, este chemat să-i succedă lui George Vâlsan, în predarea geografiei fizice, până în 1938, când amenințarea izbucnirii războiului îl obligă să se înapoieze în țara sa. Ducea cu sine manuscrisul tezei, un text de peste 1 000 de pagini, o bogată zestre de hărți, fișe, schițe, profile și cărți, fotografii, dintre care 850 de clișee pe sticlă i-au fost prădate apoi de ocupanții naziști ai Franței în anii celui de-al Doilea Război Mondial. Străbătuse pe jos, în Munții Apuseni, în vederea redactării tezei, peste 1 100 de cătune, peste 100 de văi, ceea ce l-a făcut cunoscut, peste ani, sub numele de „moșul francez”.

Vintilă Mihăilescu (1973) caracteriza astfel contribuțiile sale, în așteptarea definitivării textului tezei: „Putem încă de pe acum să ne dăm seama de interesul pe care-l prezintă acest studiu capital, căci geograful francez a publicat unele comunicări prealabile scurte și două studii mai amănunțite (*Remarques sur le réseau hydrographique du Bihor septentrional*, 1929 și *L'évolution morphologique du Crișul Repede*, 1971), iar în volumul jubiliar *Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul* (1929), un studiu mai amplu de sinteză geografică, *Munții Apuseni*, cel mai documentat și mai substanțial până acum asupra acestei regiuni”.

Textul prescurtat al tezei sale, verificat cu acribie de autor, a apărut în 1996, la Editura Academiei Române, cu titlul *Les Monts Apuseni (Bihor). Vallées et aplanissements* (535 p. și 22 pl. h.t.), cu sprijinul Serviciilor culturale franceze în România. Un prim exemplar al lucrării, proaspăt apărute, a fost înmânat, atunci, președintelui Franței, Jacques Chirac, aflat în vizită oficială în țara noastră, de către acad. Virgiliu N. Constantinescu, președintele Academiei Române.

Reluarea legăturilor sale cu țara noastră, după peste 30 de ani de dureroasă tăcere, timp în care a profesat în învățământul liceal și cel superior din Franța, s-a produs în 1969, când prof. Vintilă Mihăilescu, aflat la cârma Societății de geografie din România, l-a invitat, ștergând rușinea descalificantelor aprecieri la adresa geografilor străini care s-au dedicat cunoașterii țării noastre, formulate de unii geografi români proletcultiști. A avut posibilitatea de a revedea regiunea, de a-și actualiza și îmbogăți contactele și documentația științifică. De atunci și-a îndesit călătoriile în România, a participat și la manifestări științifice, ca de exemplu, la Simpozionul de geografie fizică a Carpaților (1970), la Sesiunea omagială consacrată lui Emmanuel de Martonne cu prilejul centenarului nașterii sale (1973) ș.a.

Fidel teoriei davisiene a originii policiclice a reliefului, insuflată de magistrul său, Robert Ficheux încearcă să descifreze fazele evoluției morfologice a Munților Apuseni printr-un studiu analitic al nivelelor de eroziune, al rețelei de văi cu terasele aferente, în strânsă corelare cu bascularea nivelelor de bază panonic, transilvan și getic. Nu i-au fost străine nici preocupările geomorfologice privind sintezele asupra spațiului carpatic românesc (1961, 1972), între care o privire critică asupra originii Porților de Fier dunărene (1948, în colaborare cu Geneviève Vergez-Tricom, vechea sa companioană din excursiile din 1921), publicată în *Comptes-Rendus de l'Académie des Sciences de Paris*.

Robert Ficheux ne-a dăruit și valoroase contribuții la identificarea legăturilor profunde, de veche dată, dintre geografia franceză și cea română, prin pagini substanțiale de memorialistică științifică consacrate lui Emm. de Martonne, George Vâlsan, Emil Racoviță, Vintilă Mihăilescu, Tiberiu Morariu, George Oprescu, întregind istoria mișcării geografice și, în general, a vieții culturale din România în secolul al XX-lea. O istorie a Institutului Francez din România între 1924 și 1948, recent apărută la Paris (André Godin, *Une passion roumaine*, 1998), învederează rolul eminent jucat de R. Ficheux în epoca de pionierat a Institutului. Dacă adăugăm și numeroasele conferințe, expoziții, inițiate și susținute în tot cuprinsul Franței, dar și în Olanda și Belgia, excursiile organizate în România, cu grupe mari de profesori, universitari și secundari, ca de exemplu, cea a Societății de geologie a Franței, pe teme de vulcanologie, în 1992, avem imaginea acestui devotat prieten al poporului român. De nenumărate ori, prof. R. Ficheux nu a pregetat să ia atitudine, public, în presă, față de exprimări tendențioase sau manifestări de ignoranță, în ceea ce privește mai ales identitatea poporului român. În perioada obscurantismului totalitar din România, a menținut trează conștiința românilor din regiunea pariziană, prin conferințele ținute la Fundația Culturală Regele Carol I și la Casa Română din Paris.

Nu trebuie omis nici rolul său în reanimarea contactelor instituționale dintre geografii francezi și români, prin organizarea colocviilor periodice bilaterale, unde era o prezență activă, dorită. Acestea au constituit pentru geografii români, în acele vremuri, în anii '70, adevărate ferestre deschise spre progresele din geografia occidentală.

Academia Română a recunoscut de timpuriu meritele prof. Robert Ficheux, alegându-l, la 1 iunie 1948, membru corespondent străin la Secțiunea istorică, pe baza referatului elogios de recomandare al acad. Simion Mehedinți. Propunerea a întrunit 33 de voturi din cele 35 exprimate. La 5 iunie 1948, Simion Mehedinți împărtășea vestea noului ales în termeni entuziaști: „Am fost fericit să constat cu câtă grabă colegii din Academie au îmbrățișat propunerea pentru alegerea d-tale ca membru corespondent al Academiei Române. Unui geograf octogenar nu-i mai rămâne decât să-ți ureze ani mulți și o carieră științifică lungă și plină de cele mai strălucite succese. Toți geografuli români se bucură din adâncul inimii. *Quod bonum felix faustumque sit!*”

După numai două luni, alegerea devenise caducă prin desființarea samavolnică de către regimul comunist a Academiei Române și îndepărtarea brutală a peste 200 de personalități din noua structură academică. Dar profesorul Robert Ficheux a continuat să lucreze consecvent, după cum am menționat, despre și pentru pământul și poporul român, în ciuda acestor avataruri, așa încât, în mod firesc, în 1991, la propunerea Secției de științe geonomice, s-a reconfirmat alegerea din 1948, proclamându-l membru de onoare al Academiei Române.

Jubileul Academiei Române de 125 de ani de existență, în 1991, l-a numărat printre distinșii oaspeți. A rămas memorabil cuvântul rostit atunci în aula forumului academic al țării noastre, țară ce „a devenit întrucâtva și a mea”, după cum se exprima. Își încheia, atunci, rostirea, în limba română printr-o vibrantă urare : „Domnilor, rogu-vă, îngăduiți acestui moț francez să vă mulțumească călduros pentru această primire amicală și să vă ureze viață îndelungată, activă și rodnică. Urez scumpei noastre României, pe care o iubim cu toții, un viitor pașnic, demn de trecutul ei, deseori tragic, dar mereu glorios.”

Omagierea prof. Robert Ficheux la împlinirea venerabilei vârste de 100 de ani a prilejuit, la 17 octombrie 1998, o manifestare de aleasă prețuire, la care Societatea de Geografie din Paris (cea mai veche din lume) și-a unit eforturile cu Ambasada României din Franța. În jurul sărbătoritului s-au reunit, pe parcursul întregii zile, la sediul Societății și la cel al Ambasadei, numeroase personalități, foști colegi și discipoli, prieteni și colaboratori. Au rostit atunci alocuțiuni de salut prof. Jean Bastié, președintele Societății organizatoare, ambasadorul Dan Hăulică, președintele Grupului de ambasadori ai țărilor francofone, care a dat citire și unui mesaj al directorului general al UNESCO, Federico Mayor, „un omagiu călduros adus unei vieți bine împlinite, demonstrând virtuțile și forța pașnică a unei științe deschise prieteniei, care știe construi punți indestructibile între popoare”, prof. Bruno Messerli, de la Universitatea din Berna, președinte al Uniunii Geografice Internaționale (UGI), prof. Jean-Robert Pitte, președintele Comitetului Național Francez de Geografie, prof. Alain Metton, președintele Asociației Geografilor Francezi, vicepreședinte al UGI, prof. Jean Nicod, de la Universitatea din Aix-Provence, acad. Eugen Simion, președintele Academiei Române, acad. Mircea Săndulescu, președintele Secției de științe geonomice, care a rostit și mesajul

Președintelui României, Emil Constantinescu, acad. Virgiliu N. Constantinescu, ambasadorul României la Bruxelles, fost președinte al Academiei Române, Dumitru Ciaușu, ambasadorul României la Paris, Șerban Dragomirescu, secretarul Comitetului Național Român de Geografie.

Cu acest prilej, într-un moment emoționant, i-au fost remise ilustrului sărbătorit însemnele de comandor al ordinului *les Palmes Académiques*, cea mai înaltă distincție acordată în Franța unui slujitor al învățământului public. Remiterea a fost făcută, în numele ministrului Educației, de d-na Alice Saunier-Séité, membru al Institutului Franței, fost ministru, care a rostit și o vibrantă alocuțiune omagială, subliniind viața și activitatea exemplare ale unui „însemnat martor al epopeii geografice a secolului al XX-lea, în preajma unor magiștri incontestabili precum Emm. de Martonne”. Încercând să-și explice de ce sărbătoritul, imediat după Primul Război Mondial, și-a cantonat cercetările în România, a mărturisit: „De ce în România? Pentru că, dintre surorile noastre latine, ea ne este cea mai dragă din pricina tristului său destin în mijlocul națiunilor maghiară, slave și turcă, ce au încercuit-o, au jinduit-o și au îmbucătățit-o și dominat-o fără milă”. Încheind, a declarat cu emoție: „Domnule Robert Ficheux, fără îndoială, această distincție vă revenea demult. Dar această întârziere are și o latură fericită pentru dumneavoastră și pentru noi, este pentru prima dată în istorie, când, în fapt, ordinul *les Palmes Académiques* – în istoria sa de 190 de ani – onorează astfel pe un geograf cu prilejul aniversării centenarului său”¹.

Din păcate, o distincție românească însemnată, *Serviciul Credincios*, în gradul de mare ofițer, i-a fost remisă abia doi ani mai târziu, când condiția fizică și psihică precare nu i-au mai îngăduit să se bucure deplin.

S-a stins din viață discret, așa cum și-ar fi dorit, după un arc de viață intens trăit, ce a îmbrățișat trei secole. A fost înhumat, potrivit dorinței, în cavoul familiei din cimitirul parizian Montparnasse, acolo unde odihnesc în veșnicie Constantin Brâncuși, Eugen Ionescu, Emil Cioran. Comunitatea științifică românească, cea a științelor geonomice în special, a pierdut un mare și devotat prieten, un subtil cunoscător al pământului și poporului român, pe care le-a iubit cu o fidelitate neasemuită.

¹ O relatare amănunțită a manifestărilor omagiale se regăsește în revista Societății de geografie din Paris, *Acta Geographica*, nr. 117 bis, 1999, sub titlul *Centenaire du Professeur Robert Ficheux (17 octobre 1998)*.